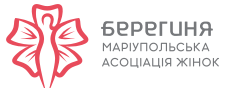

СХІД NOW

№ 15 (56)
листопад
2025

БЕЗОПЛАТНО

РЕДАКЦІЙНЕ

ТРЕБА ЖИТИ

Після загальноукраїнського диктанту до Дня української писемності та мови українці розважалися тим, що переписували текст Євгенії Кузнецової «Треба жити» всіма можливими говірками й діалектами. Звісно, редакції «Схід NOW» найбільше запала в душу оповідка нашої авторки з Курахового Іри Дімітрової, в якій – усе багатство «донецької» мови. Ви тільки її послухайте!

«Треба жити! Бо життя – то не лушпайка, а серйозна вещь. І жити треба сьодні. Треба влітку ходити на ставок купатися, а взимку – кататися на клейонці з терикону чи посипати жужалкою слизькі доріжки біля будинку. Треба садити на городі снінінкі – на ікру, картошку – на толчонку, помідори та огірки – на купорку...

Треба вміти починати життя з нуля в другий, третій, десятій рази, вчитися і перевчатися, перешивати старі речі і возити із собою зменю землі з рідного двору. І зберігати в потаємній кишені ключі від дверей, яких немає...

Ще треба плакати і не соромитися цього. За все те, що ніколи не мало з нами статися, і за тими, кого вже немає поруч. За те, що ми не тільки знаємо, як втрачати рідний дім, а можемо побудувати новий. Навіть, якщо цей дім тимчасовий, навіть, якщо уявний».

Там ще багато слів («каліровка», «тормозок», «чигирі»), які ми хочемо, аби ви, дорогі читачі, згадали за читанням цього числа газети для переселенців зі Сходу. Напишіть нам, які емоції вони у вас викликали. Та й просто пишіть – ми завжди на зв'язку – на редакційну пошту eastnowred@gmail.com або через сайт shidnow.com.ua.

Разом ми зможемо більше!

Фото: Вікторія МАРЧЕНКО

ЦІКАВЕ

Переживши вимушену евакуацію за кордон та повернувшись в Україну, Анна Куркіна не побоялася почати з нуля власну справу. У Черкасах вона відкрила квіткову крамницю та впровадила унікальну інновацію – автоматизований термінал з продажу букетів. Гроші на розвиток бізнесу вона отримала від держави як дружина військовослужбовця.

ЗА ЛАШТУНКАМИ КРАСИ

Як переселенка зі Святогірська відкрила перший у Черкасах флоромат

Взагалі-то Анна Куркіна за освітою інженерка-програмістка, але ніколи не працювала за фахом – увесь час займалася торгівлею. У декреті молода жінка обрала собі справу до душі, а саме – квіти. Навчатися професії флориста «наживо» не було де, тож про усі тонкощі нової справи довелося дізнаватися онлайн. Вона активно відвідувала майстер-класи, стежила за відомими флористами, цікавилась і суцвітцями, і фуд-флористикою, але з часом прийшло розуміння, що найбільше її приваблює робота саме з живими квітами.

І ось коли Анна вирішила, що знає достатньо й вже готова відкрити власну квіткову майстерню у Святогірську,

втрутилася велика війна. Плани довелося відкласти, а самій шукати безпеки за кордоном.

ДОСВІД ЗІ ШВЕЦІЇ

Її чоловік з перших днів повномасштабної війни пішов у військо, а Анна з чотирирічною донькою змушені були евакуюватися. По друга студентських років, яка вже давно мешкала у Швеції, запросила жінку до себе. Саме там, у місті Уппсали Анна змогла здобути безцінний практичний досвід, влаштувавшись на роботу до великої квіткової майстерні.

Робота у Швеції дозволила їй побачити європейський підхід до флористики зсередини. І він суттєво відрізняється від українського.

– Європейці не дуже люблять пафосне й коштовне пакування. Простіше ставляться до квітів, розуміючи, що це продукт, який не буде довго зберігатися. У них дуже популярні сезонні квіти в горщиках, які купують, щоб ними милуватися, а коли вони відцвітають – просто викидають, не намагаючись зберегти назавжди, – каже Анна.

Ще одна відмінність – рівень довіри до клієнта. У шведських крамницях покуписці можуть заходити до холодильника, самостійно обирати квіти, перш ніж віддати їх флористу для складання букета. Такий підхід Анна частково впровадила й у своїй майстерні в Черкасах.

Закінчення на стор.8

НОВИННЕ

ДО 150 000 ГРН ДЛЯ МОЛОДІ – ГРАНТ «ВЛАСНА СПРАВА»

Кабінет Міністрів України розширює програму «Власна справа» на молодих підприємців. У рамках цієї програми підприємці віком до 25 років зможуть отримати гранти розміром до 150 тисяч гривень із зобов'язанням зареєструвати ФОП.

Водночас вимога створити робочі місця – не обов'язкова.

Програма доступна для незареєстрованих підприємців віком 18-25 років за умови реєстрації ФОП після підтвердження гранту. Прийнятні витрати: придбання обладнання, закупівля сировини, орендна плата (не більше 25% від суми гранту), лізинг обладнання, придбання франшизи, маркетинг та реклама. Дедлайн: на постійній основі. Подати заявку можна через портал «Дія» або у центрах зайнятості.

50 000 ГРИВЕНЬ НА КОЛАБОРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ КРАФТЯРОК

Благодійний фонд «Жіночі можливості в Україні» проводить конкурс мінігрантів «СвятКОЛО», спрямований на підтримку колаборацій між локальними крафтовими виробниками з різних галузей (їжа та напої, косметика, текстиль, декор, аксесуар та прикраси тощо) та створення спільних подарункових наборів напередодні зимових свят.

Мета конкурсу – стимулювання креативних колаборацій та просування українського крафту, а також створення якісних, сучасних пропозицій для святкового ринку.

Фонд цінує різноманітність культур та вітає крафтову продукцію у наборах як до Різдва, так і до Хануки, Дня Святого Миколая, Нового року та інших свят вашої традиції. Кожна колаборація може отримати мінігрант у розмірі до 50 000 грн на реалізацію своєї ідеї.

До участі запрошуються:

- ♦ власниці зареєстрованих мікробізнесів, що працюють на території України у сфері крафтового виробництва (харчові продукти, напої, ремесла, натуральна косметика, декор тощо);

- ♦ не менше двох крафтярок, які об'єдналися для спільної ідеї;

- ♦ учасниці, які готові представити концепцію спільного продукту або подарункового набору до сезону зимових свят.

Співфінансування з боку учасниць (грошове або у вигляді власного внеску продукцією, роботою, часом) – вітається.

Прийом заявок – до 15 листопада 2025 року.

Експертна комісія до 22 листопада 2025 року проведе оцінку поданих заявок за наступними критеріями:

- ♦ оригінальність, естетика, цінність і комерційна привабливість ідеї спільного продукту;

- ♦ баланс між творчістю й бізнесовим підходом;

- ♦ синергія між виробниками (доповнення один одного);

- ♦ вплив на локальну спільноту (підтримка місцевого виробництва);

- ♦ вплив на формування нової бізнес-культури серед жінок та підтримку партнерств.

Деталі і посилання на форму заявки – тут: surl.li/xsrttv.

ІСТОРИЧНЕ

Народився майбутній учений 1926 року в селі Коропець на Тернопільщині. У 10 років вступив до Пласту, і 80 років потому Гаврилишин визнавав: «Якщо б я не став пластуном, я був би зовсім іншою людиною».

Йому було лише 12, коли Радянський Союз захопив західноукраїнські землі. Він був за надто малий, щоб відчувати щось більше за зміну мови навчання у школі, однак у спогадах зафіксував, що в його сім'ї ставилися до приєднання до Радянської України як до московської окупації. Яка невдовзі змінилася німецькою.

Влітку 1944-го німецькі дивізії вивозили потягами на схід, і коли один із них зупинився у Славську (містечку на Львівщині), Богдан, якому ще не виповнилося 18 років, разом із другом ходили вагонами й, пропонуючи освіжаючі напої, пошепки агітували вояків втекти й приєднатися до УПА. Цей день, що хлопець «попрацював для УПА», закінчився тим, що його відправили до Німеччини. «Чи варто детально описувати ті останні дев'ять місяців «німецького раю»? Навряд. Там не було нічого, що я бажав би згадувати», – так потім описував свій досвід «остарбайтера» Богдан Гаврилишин.

Після поразки нацистів він не став повертатися на підрадянську Україну, а вирішив рухатися на захід: «В той час я не дивився назад, а думав про майбутнє у Новому Світі, що здавалося таким багатообіцяючим».

«СИНКУ, ЗРОБИ ЦЕ ДЛЯ НАС»

Канада, 1947

Разом із сотнями молодих українців Богдан найнявся на вирубку лісу в Канаді, адже це був легальний спосіб подолати океан. Коли контракт лісоруба добіг кінця, він перебрився до Торонто, де влаштувався барменом, а зрештою першим із повоєнних емігрантів, ще й майже не знаючи англійської, вступив до інженерного факультету університету. Подія була настільки резонансною, що в місцевій газеті навіть вийшла стаття під заголовком – «Лісоруб-біженець став студентом!». Офіціанти його бару приліпили газету на вхідних дверях і примушували відвідувачів читати її перед тим, як замовити пиво.

Попри те, що Богдан Гаврилишин змінив долі кількох держав, заснував Світовий економічний форум у Давосі – найвпливовіший майданчик найвищого рівня для обговорення геополітичних стратегій, був видатним ученим, до якого дослухалися політики й економісти багатьох країн, його постать не дуже відома пересічним українцям. У циклі, присвяченому українській діаспорі, ми спробуємо виправити цю ситуацію. Тим більше, професор Гаврилишин – з тих, хто повернувся в незалежну Україну та доклався до розбудови багатьох інституцій, які тепер визначають наше з вами життя.

ЛЮДИНА-ДОРОГОВКАЗ

Богдан Гаврилишин: українець світу, який мріяв і діяв

Самому Богдану як герою дня дозволили не стояти за стойкою, а розносити напої, і за день він зібрав 96 доларів чайових – це була платня за три тижні роботи! «Той, що лишив п'ятірку, сказав мені: «Синку, зроби це для нас. Просто зроби це для нас...». Це було дуже зворушливо, вони казали, що мій вступ до університету – надія для таких, як вони. Це свідчення, що будь-яка людина може вирватися з бідності».

Навчання давалось Богданові нелегко – потрібно було опанувати професійну лексику англійською. Хлопець завалив першу сесію, був готовий здатися, але, на щастя, за порадою декана не зробив цього та завершив університет із найкращою успішністю серед майже ста студентів на курсі.

За десять років після вступу Гаврилишин вже працював професором менеджменту у Женеві, але завжди пам'ятав оте «зроби це для нас». І коли по роботі опинився в Торонто, насамперед йшов у той самий бар, нехтуючи зустрічами з політиками чи підприємцями.

«Я НЕ ЗНАВ ТОЧНО, ЧОГО САМЕ ШУКАВ»

Не знаючи точно, чого саме шукає, Богдан Гаврилишин знайшов у Канаді дружину – Лені (Леоніду) Гайовську, представницю української діаспори в другому поколінні, з якою потім виховав трьох дітей й прожив у шлюбі усе життя. Знайшов визнання у створеній ним Пластовій станиці. Знайшов, нарешті, роботу в Швейцарії, де його таланти проявилися найкраще.

Погоджувався він на роботу лектора, але вже 1960 року очолив Міжнародний інститут менеджменту в Женеві, перетворивши його на один із провідних навчальних закладів світу. Гаврилишин проводив тренінги для топ-менеджерів найбільших

світових компаній, наголошуючи: «Люди – це не людські ресурси, це люди. Думаю, через те, що я мав великий досвід праці робітником, сам був голодним, я розумів це правило не теоретично, а практично».

«МЕНІ ХОТИЛОСЯ ЗРОБИТИ СВІТ КРАЩИМ»

За ініціативи професора Гаврилишина у 1970-х роках у швейцарському Давосі відбулися перші економічні дискусії, які згодом переросли у знаменитий Світовий економічний форум. Там нерідко вирішуються долі країн, підписуються угоди, що припиняють війни. Сам Богдан Гаврилишин залагоджував конфлікт між урядом, бізнесом та профспілками в Австралії, підвів військову хунту в Аргентині до думки розпочати демократичні вибори, та взагалі сприяв корисним змінам у всіх країнах, де побував – а їх понад 90!

Однак, за його словами, як вдома він почувався лише в трьох – Канаді, Швейцарії та Україні. Всюди, де б він не був, представлявся однаково: «Богдан Гаврилишин, українець».

«МРІЙТЕ СОБІ БУЙНО!»

Серед найбільш знакових прогнозів українця Богдана Гаврилишина, які збулись – звільнення від колоніального гніту африканських народів, розпад СРСР та поява незалежної України. Причому розпад СРСР він передбачив ще 1979 року, коли вийшла його знаменита книга «До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє».

Проголошення незалежності України він вважав найщасливішою миттю у житті. Й одразу, як це сталося, Гаврилишин повернувся в Україну, аби допомогти їй розвинуватися. Він був радником першого президента України Леоніда Кравчука, якого навчав економіці

ні Пласту. Його стипендіальна програма «Молодь змінить Україну» була спрямована на те, щоб влаштувати мандрівки до найуспішніших держав Європи, де молоді люди отримали натхнення і мотивацію.

«Я старий чоловік, перехворів усіма хворобами, переніс з десяток операцій. Але спілкування з такими натхненними молодими українцями, насолода, коли я бачу, як вони прагнуть цю Україну змінювати, дає мені можливість мріяти і жити в майбутньому. Я щаслива людина», – казав Богдан Гаврилишин після Революції гідності 2014 року. Йому було тоді 87 років.

2016-го Гаврилишин прилетів із Швейцарії до Києва відсвяткувати свій 90-річний ювілей. Невдовзі після цього він помер. Як він жив на дві країни, так і прах його похований в обох країнах.

та допомагав налагоджувати міжнародні зв'язки. Він ініціював створення Міжнародного інституту менеджменту в Києві, заснував Фонд «Відродження», який скрутного 1995 року підтримав першу українську експедицію в Антарктиду, виділивши кошти на її спорядження.

Він, зрештою, започаткував власну благодійну фундацію, яка бере участь у фінансуван-

«А знаєте, я думаю, що щастя можна викликати, що його можна спровокувати. Усе просто – для цього треба справді буйно мріяти! Не треба починати із якихось бізнес-планів, стратегій. Усе це змушує мислити у певних рамках. Мрійте собі сміливо!» – кажіть собі це, коли згадуватиме великого українця Богдана Гаврилишина. **СН**

Олег ЖОВТАНЕЦЬКИЙ

НАБОЛІЛЕ

Як це – відрощувати коріння, коли за останні сто років кожне покоління твого народу має досвід переслідування та вимушеного переселення? Коли сталінська репресивна машина депортує у середині ХХ сторіччя тисячі родин турків-месхетинців з південних районів Грузії до Узбекистану, а дітям тих переселенців доводиться тікати звідти від етнічної різанини вже у 90-х? І тепер онуки тих, хто тоді обрав для прихистку Україну, знов змушені рятуватися від війни, яка підбралася впритул до їхніх осель 2014-го та 2022-го.

ЗА ЦЮ ЧОРНУ ЗЕМЛЮ ВАРТО БОРОТИСЯ

Історія родини турків-месхетинців з-під Бахмуту

Чи встигли вони виплекати міцне коріння, вкладаючи у родючий чорнозем працю та душу? Чи інстинкт виживання, помножений на досвід цілої нації, диктує: не тримайся попри все, біжи, рятуй дітей та старих?

Сталося по-різному. Хтось виїхав за першої ж можливості, інші вперто поверталися в Україну, попри прихисток, наданий Туреччиною. А дехто навіть узяв до рук зброю, щоб захистити родючу землю, яка так щедро дарувала їм свої плоди.

ВІЙНА ВІЙНОЮ, А САДЖАНЦІ – ЗА РОЗКЛАДОМ

Купувати сезонні овочі в магазинах у Бахмуті було прямою ознакою, що людина не місцева. Бо на центральному ринку існували цілі ряди з казкових різнокольорових перців, блискучих аж до скрипу баклажанів, капусти, наче намальованих для рекламних банерів, але здатних хрумтіти під пальцями, якщо трошки стиснути.

– Ми з вами точно зустрічалися там, мабуть, і не раз, – каже, посміхаючись, Фатіма Ібрагімова, коли ми тільки домовляємося про інтерв'ю. І додає, вже з сумом, – Колись...

Щоб розпочати цю розмову, ми обидві потребуємо певної павзи. Бо запах свіжої зелені та звуку метушні ранкового бахмутського базару з'являються нізвідки та не відпускають назад, у реалії сьогодення. Там ще був Бахмут, а поруч, у селі Васюківці, жила міцна громада турків-месхетинців, у якій було багато дитячого сміху та планів на майбутнє.

Кажуть, сільський голова ховав посмішку, коли з нього кепкували: мовляв, його Васюківка виконує демографічний план за весь район. Пані Фатіма згадує, що попри мусульманське виховання та сімейні традиції її діти ще у дитячому садочку у вишиванках виконували українські вірші та пісні.

– Я думаю, це правильно. Не варто забувати історію свого народу, але треба знати культуру, мову та традиції тих, на чий землі живеш, – впевнено каже Фатіма. Українською.

Ще коли від російських окупантів палав тільки схід країни,

Туреччина запропонувала туркам-месхетинцям із Донеччини та Луганщини прихисток: організувала евакуацію, надала житло та роботу. І вони, травмовані досвідом переслідування, подалися на чужину. Їхали, як і колись, цілими великими родинами: від старих до малих, хтось вперше, хтось вдруге... На міцних сучасних будинках у Васюківці з'явилися надписи: «Продається», а колоритні прилавки базарних рядів спорожніли.

– Нам у Туреччині дали все для життя – житло з усім потрібним. Робота, умови, безпека, навіть городик маленький можна було посадити. Але ближче до весни чоловік став збиратися назад. Земля кликала. Бо там вона геть не така – суха та коричнева, смачне не виростиш.

Тієї весни додому повернувся не тільки Вагіф Ібрагімов. До майже прифронтової Васюківки спочатку приїхали чоловіки: щоб земля не стояла марно, треба встигнути висадити помідори та капусту. А за чоловіками повернулися й жінки з дітьми – господарства великі, усім справа знайдеться.

Літній чоловік, який влітку 2015-го у Бахмуті продав мені капусту з того самого врожаю «після повернення», зізнався, що так і не зміг відчутти себе своїм на новому місці.

– Якись ми там не такі турки. Тут я поважна людина, депутат сільради. А там? Старий, який має доводити, що гідний миски супу. Не прижився, коріння вже, мабуть, тут. Такий мій вибір, – пояснив він, чому поміняв коричневу землю та сірий завод, де працював, на власний будинок і поле з овочами.

Тоді ще ніхто не знав, що через кілька років цей вибір постане знов, а чорна земля навколо Васюківки ряснітиме уламками снарядів.

УКОРІНЕННЯ ЯК СЕНС

Фатіма Ібрагімова народилася вже в Україні – її батьки, старший брат та інші родичі переїхали з Узбекистану у 90-х до села Кошуна під Дебальцевим. Молоді Рустам та Гульшурра послухалися старших, які поїхали на пошук нового місця для життя. Обрали Україну, домовилися у містечках

та селах, що привезуть кілька родин. А родини в турків-месхетинців немаленькі... Так зокрема на Донеччині сформувалися кілька осередків, де компактно проживали біженці.

– Я все це знаю за розповідями у родині. Бо для мене та моєї сестри-близнючки Україна вже була місцем народження. Батьківщиною – іншої ми не знали, – каже Фатіма. – Хоч удома ми спілкувалися своєю мовою, усі вчилися в українській школі, вивчали українську мову та культуру, щоб не почуватися чужинцями.

А її чоловік Вагіф переїхав до України разом із мамою та сестрою. Оселилися вони у селі Васюківці, куди після заміжжя переїхала й Фатіма.

– Познайомилися ми з Вагіфом 2009 року на весіллі у Слов'янську, куди з'їхалося багато турків-месхетинців з усієї області. Якийсь час телефонували один одному, а потім сказали батькам, що не проти бути разом – тож, до нас приїхали свататися. Мені Васюківка дуже сподобалася – там красиво, люди гарні і привітні.

Саме з весіллями у турків-месхетинців пов'язаний один цікавий ритуал: під час свята незаміжні дівчата виконують спільний танок, який обов'язково фільмують на відеокамеру. І потім батьки неодружених хлопців переглядають ці відео в пошуках невістки: у спільноті не дуже вітають міжнародні шлюби, хоча асиміляція з часом дається взнаки.

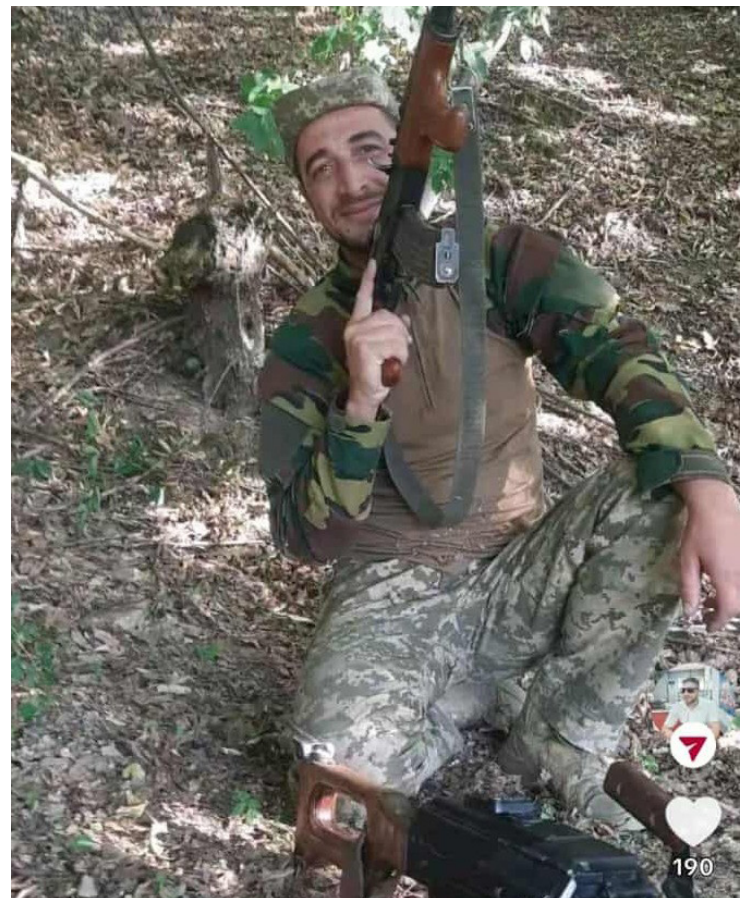
– Вже у Васюківці у нас народилася дівчинка: син Ахмет та донька Зарина. Ми працювали на полях, вирощували овочі. Землеробство – це наша справа, Васюківка – наше село, Україна – наша країна, звідки ми нарешті нікуди не планували їхати, – каже Фатіма, пояснюючи цей ланцюг цінностей. – Але 2014-го все ж довелось, бо наш народ знає, що війна – це страшно. І ми повернулися, бо думали, що все страшне на цій землі вже позаду.

ЗАХИСНИК – БО ГРОМАДЯНИН

Вони залишалися у Васюківці до останнього, аж поки не стало нестерпно. Коли бойові дії стали відчуватися без-

посередньо в селі, переїхали до Краматорська. Усі разом – із трьома собаками та котами – завантажилися у таксі, бо кинути тварин на вірну смерть вони не могли.

– Вже у Слов'янську ми знайшли родини, які взяли наших собак до себе: ті не звикли жити у квартирі, бо все життя були надворі. А котів ми забрали з собою до Дніпра, куди переїхали згодом. Там Вагіф знайшов роботу, а потім його мобілізували до ЗСУ: він є громадянином України, тому обов'язок її захищати розповсюджується й на нього.

Так у травні 2024 року землероб став кулеметником. За цей час його підрозділ мав кілька ротаций, на фронті Вагіф воював на Покровському напрямку.

– Про війну він особливо нічого не розповідав, але знаю, що взимку було дуже складно, – каже Фатіма. – Частіше розпитував, як ми, як діти. А діти у Дніпрі продовжували навчання онлайн у нашій Васюківській школі. До речі, там вчиться багато тих діток, які разом із батьками виїхали до Туреччини.

Думаю, як і всі ми, вони сподіваються на повернення.

Коли підрозділ Вагіфа дислокувався недалеко від Дніпра, Фатіма інколи їздила до нього з гостинцями. Каже, хотілося побалувати коханого чимось смачним, бо насправді у війську є проблема з харчуванням для тих, хто має певні релігійні обмеження. Немає поруч і капелана-мусульманина, як і можливості для виконання релігійних обрядів. Хоча певні кроки у цьому напрямку в українській армії вже зроблені (наприклад, розроблений спеціальний сухпай для мусульман та іудеїв тощо), але до обмежень на війні все одно треба звикати...

– Але це війна, тож намагаємося просто підтримувати та допомагати, чим можемо. Передавала нашу національну випічку, лаваші, манти. Це як шматочок дома, ознака любові та уваги, яка так потрібна у важкі часи.

І ВСЕ Ж – ТУРЕЧЧИНА

Після важкого поранення в бою Вагіф демобілізувався, і сім'я вирішила не ризикувати: у Дніпрі почастишали обстріли, діти, хоч і познайомилися собі тут друзів, важко переживали небезпеку та невизначеність. Разом із дітьми Фатіма та Вагіф Ібрагімови все ж були змушені виїхати до Туреччини, де з початком повномасштабного вторгнення перебувають багато їх рідних, односельців та знайомих.

Про повернення до рідної Васюківки мова, на жаль, не йде: земля, що гостинно прихи-

стила колись ці родини, перерана снарядами та мінами...

Чи означає це, що вони нарешті осядуть і більше не тікатимуть світ за очі вже з нового місця, не знає ніхто. Чи стануть вони там своїми, чи зможуть відчутти себе як вдома? Фатіма каже, що вони дуже сподіваються повернутися в Україну, яка стала їм по-справжньому рідною. І яка вже полита кров'ю українських турків-месхетинців із Донеччини. **СН**

Єлизавета ГОНЧАРОВА

ОСОБИСТЕ

ДОВІДКА. Володимир Березін народився в Бахмуті (тоді Артемівську). Еколог за освітою, довгий час жив у Костянтинівці, де працював на заводі, а потім став журналістом першої приватної незалежної газети в регіоні «Провінція». Підтримував Євромайдан у Донецьку та став одним з лідерів Майдану у Костянтинівці. Очолював Донецьку обласну екологічну асоціацію «Зелений рух Донбасу» й еколого-культурний Центр «Бахмат». Разом з однодумцями докладав зусиль до декомунізації регіону, повернення історичної назви рідному Бахмуту, вимагав від місцевої влади гідного вшанування пам'яті видатних українців, життя яких було пов'язано з Донеччиною.

ПРО ЖИТТЯ В БЕРЕЖАНАХ

– Бахмута мого нема, домівки в мене нема, нічого нема. Але є абсолютна внутрішня впевненість, що тут я на своєму місці. Гідний приклад – мій племінник. Він теж із Бахмута, нині служить командиром танкового екіпажу і каже, що його нова домівка – це танк. І він там теж на своєму місці.

Я пенсіонер, дружина має інвалідність. Нам пропонували виїхати за кордон, оформитися біженцями, жити в спокої й щомісячно отримувати 500 євро допомоги. Відмовилися. Хтось називав нас дурними. Але ж бути українцем – це шлях, розумієте? Я навчився бути українцем, однак цей шлях триває усе життя.

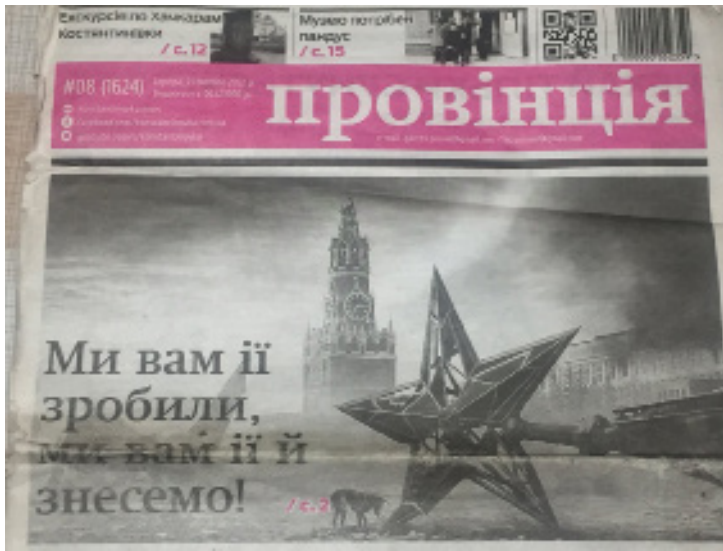
Друзі-майданівці покликали до файного містечка Березани, що між Львовом, Тернополем і Івано-Франківськом. Тут прекрасна земля, і навіть назва пасувала («Березін» – «Березани»). Ми з дружиною одразу відчули підтримку. Березанський волонтерський центр – це тепер моя «робота».

Плетемо сітки, збираємо усе необхідне для підопічних підрозділів, допомагаємо організувати прощання з полеглими захисниками. Роботи усіх вистачає: і місцевим, і переселенцям.

Головне тут для мене як для еколога – природа. Тут така краса! Ліси, озеро, орнітологічний заповідник. Я приїхав, занурився у середовище, у життя гро-

ХРАНИТЕЛЬ СПАДЩИНИ

Володимир Березін – про свій вибір бути українцем і шлях до цього

«Коли 2014 року Костянтинівку окупували, на столі в Гіркина опинився розстрільний список. Я там був третім. Оце успіх! Оце відзнака для громадського активіста!» – сміється Володимир Березін. Він – журналіст, краєзнавець, правозахисник із Бахмута, якого українські медіа цитують як носія унікальної експертизи в галузях екології, історії й культури Донеччини. Ми поговорили з Володимиром про життя після втрати рідної домівки, збереження в поколіннях пам'яті про зруйновані міста та Донеччину після Перемоги.

ПРО НИЗОВИЙ АКТИВІЗМ

– В Костянтинівці і Бахмуті ми боролися із засиллям регіоналів, які через кілька років після Майдану потихеньку «перекрашувалися» та знову зайняли місця у владі. Щоби їх хоч якось контролювати, ми організували щотижневі зустрічі з поліцією – так звані громадянські майданчики. Кожного понеділка активісти, журналісти, звичайні люди могли прийти й обговорити будь-які проблемні питання.

торю реєстр судових рішень і оприлюднює випадки, де вбачаю корупцію. Не можу спокійно проходити повз порушення законів, такий характер. А цього раніше ніхто тут не робив, розумієте? Люди дивуються, але багато хто вже підтримує.

Західники великі молодці. Вони потужно підтримали Майдан, ревно оберігають свої традиції, шанують своїх героїв. Але їм властива певна пасивність. На побутову корупцію зручно закривати очі. Всі про неї знають, особливо в маленьких містах, але мовчать. Намагаюся доносити громаді думку про те, що поки знизу не буде тиску, з корупцією воювати марно. Низовий активізм – це індикатор здоров'я суспільства.

ПРО МЕМОРАЛІЗАЦІЮ ПАМ'ЯТІ

– А ви знали, що у листопаді 1917 року після проголошення Третього Універсалу УНР над будівлею земської управи Бахмута вперше (!) на Донеччині підняли синьо-жовтий прапор? І я, й інші мої друзі-краєзнавці, яких розкидало світом, постійно розповідаємо про це у своїх лекціях. Люди дивуються, з'являється зацікавленість, обізнаність. Що більше обізнаності, тим менше білих плям і місця для проросійської пропаганди.

Мене засмучує, що доволі велика частка людей, народжених на Донеччині, не знають

про потужне українське коріння краю. У нас жив і викладав Сковорода, уявляєте? Володимир Сосюра, Василь Стус, Іван Дзюба, Олекса Тихий, Емма Андіївська, Микита Шаповал, Василь Гайворонський – наше все. У селі Званівка з 50-х років жили переселені лемки і бойки, які берегли і плекали свої традиції. Щорічні різдвяні званівські вертепи – це щось неймовірне, масштабне, яскраве! Ось такі наративи треба розвивати. А не оце радянське про важку шахтарську працю і трудові подвиги.

Що я бачу у Березанах? Наприклад, почесними громадянами міста тут є Богдан Лепкий, Іван Мазепа, Степан Бандера, Іван Франко, Роман Шухевич. Не тільки ті, хто народилися, а й ті, хто якийсь час жили і впливали на громаду. А хто був почесним в нас? Кобзон? Ми так довго боролися за присвоєння звання почесного громадянина Костянтинівки Олексі Тихому (ред. – мовознавцю, правозахиснику, дисиденту, закатованому в таборі)... Нам відповідали, що згідно з положенням звання може бути присвоєно тільки живим. Ну так змініть положення, ви влада, чи хто?

А скільки вже є сучасних героїв, що загинули на Донеччині, захищаючи Україну? Адже зв'язок із краєм можливий не тільки в житті, а й в смерті. Діма Чернявський, герой Небесної сотні, якого вбили на мітингу за

єдину Україну в Донецьку 13 березня 2014 року. Герой Дмитро Коцюбайло «Да Вінчі», що загинув під Бахмутом. Герой України Олександр Мацієвський, якого російські нелюди розстріляли під Соледаром. І ще багато-багато достойників. А владі все не на часі.

Я постійно шукаю ниточки, якими можна зв'язати історію різних регіонів країни. Тут, у Березанах, ми проводимо вечори пам'яті. Вже були події, присвячені нашим Микиті Шаповалу і Василю Гайворонському. По Гайворонському захід пройшов особливо потужно, була відео-конференція з Америкою, з активістами, які знайшли поховання письменника у Штатах. Місцеві жителі долучаються, їм цікаво. Розмовляємо, дискутуємо, знаходимо точки дотику. Саме так можемо формувати нашу спільну пам'ять.

Працюю над створенням віртуального геоінформаційного порталу Бахмута. Міста вже немає, але пам'ять важливо зберегти. Ми зберемо свідчення людей, попрацюємо з архівами так, щоб кожна вулиця і будівля були позначені. Відкриваєш і бачиш: хто там жив, або яке було підприємство, заклад. Це величезна робота, але й людей долучається немало – наша бахмутська спільнота, дітячі культури, мистецтва. Розробкою займаються хлопці-айтішники, що теж є нашими, бахмутськими (ред. – ГО «Бахмат») вихованцями. Вони ще дітьми прийшли до організації. Перший час будуть працювати над проектом принципово безоплатно, без грантів. Як то кажуть, не можна любити батьківщину за гроші.

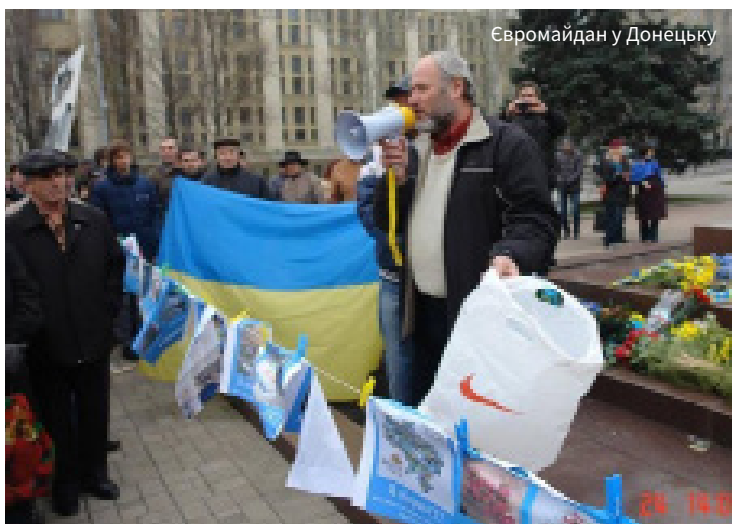
ПРО МАЙБУТНЄ ДОНЕЧЧИНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

– Я вам скажу чесно: думка про те, що хтось типу Ахметова тут усе відбудує – це смішно. Не вважаю, що потрібен якийсь космічний генплан, потрібні раціональні рішення. Як тільки Бахмут звільнять, він має стати військовим містечком. Бахмут, Соледар – це десятки кілометрів підземних просторів, соляні шахти. Завод шампанських вин на п'ятдесяти гектарах під землею. Там можна зробити потужну військову базу й керувати обороною.

Другий момент – треба створити меморіал і належну інфраструктуру пам'яті. Розмінувати кладовища, щоб люди мали доступ до могил своїх рідних. Це святе.

І, нарешті, про природу. Геологи завжди казали, що Донбас – це природна пастка. Коли шахти зупиняться і підземні води піднімуться, ніякі гроші не врятують регіон від екологічної катастрофи. Путін знищив регіон системно. Але що ми бачимо вже зараз? Природа бере своє. Проростає скрізь зруйновані заводи, фабрики. Тож, може, просто не треба нічого чіпати? За десять років рослинно-ендеміки витіснять чужорідні інвазійні типи. Була амброзія – а повернеться ковил. Завезти бахматів, тарпанів (ред. – породи коней). От і буде: військове містечко, а навколо заповідник. **СН**

Дарія ШЕВЧЕНКО

мади. Ось вам рецепт швидкої інтеграції: приходьте, працюйте в волонтерському центрі, будьте активними, зацікавленими – буде вам і авторитет, і прийняття. А коли буде авторитет, буде і повага до вашого коріння, у зустрічний інтерес громади до краю, звідки ви родом.

Запрошували на зустрічі мера, комунальників. І це працювало.

Я приїхав до Березан і відтворюю ті практики, які ми створили на Донеччині. Прийшов до очільника поліції і домовився про регулярні зустрічі з громадою. Спостерігаю за роботою місцевого суду, постійно моні-

ПЕРЕНЕСТИ НЕ МОЖНА ЗАЛИШИТИ

Стела, яка позначає в'їзд до Донецької області з боку Дніпропетровщини, ще з 2014 року перестала бути просто топонімічним знаком і перетворилася на артефакт війни, символ опору, боротьби, міцності військових і цивільних. Наразі шириться дискусія між тими, хто вважає за потрібне зберегти її від можливого знищення шляхом перенесення, і противниками такої ідеї. Кореспондентка «Схід NOW» розпитала жителів регіону про їхнє ставлення до перенесення стели.

Що буде зі стелою Донеччини, яка вже стала історією

Монументальна стела на межі областей, де залишають посилення військові та волонтери, давно на численних фото та відео. Її мініатюрні копії продають у сувенірних крамницях, а зображення прикрашає футболки, светри, сумки, 3D-стікери та магніти.

Споруда перебуває на балансі служби відновлення та інфраструктури у Донецькій області. І коли в квітні 2024 року четверо волонтерів зафарбовували стелу, хоча дозволу на це ніхто не надавав, це викликало у суспільстві хвилю обурення. Майже одразу на стелі знову почали з'являтися написи, стікери, прапори та емблеми підрозділів, які боронять Донеччину.

У лютому 2025 року споруду захистили від російських FPV-дронів антидроновими сітками. Паралельно студія Skeiron зробила лазерне 3D-сканування та фотограмметричну зйомку стели й створила тривимірну модель, яка у найменших деталях відображає сучасний вигляд монумента.

ДВІ ПЕТИЦІЇ

Одночасно в лютому 2025 року з'явилася перша петиція про перенесення стели Донеччини до безпечної території та перетворення її на пам'ятник. Петиція не збирала голосів і її не розглядали.

Однак 14 жовтня на сайті електронних петицій з'явилася нова ініціатива про перенесення стели. За два тижні петиція набрала більше 13 тисяч голосів із необхідних 25 тисяч. До кінця збору підписів залишається менше 80 днів.

«Наразі стела перебуває під реальною загрозою знищення внаслідок постійних обстрілів російських військ та можливого просування лінії фронту. Наявні укріплення навколо не забезпечують достатнього рів-

ня захисту. У разі руйнування чи можливої тимчасової окупації буде втрачено значний елемент культурної та історичної спадщини, пов'язаної з подіями російсько-української війни», – йдеться в петиції.

Її авторка Оксана Андрусак пропонує перенести споруду до тилової області або до музею сучасної війни з наданням їй статусу пам'ятки історії та культури національного значення.

СПОРУДА, ЯКА СВИДЧИТЬ, ЩО ОБЛАСТЬ ЖИВА

– Стела – не тільки споруда, яка позначає межу області, а й певний символ для цивільних, які тут живуть. Якщо її перенесуть, то це можна розцінити, як те, що область немає меж, кордонів. Стела має стояти до кінця, поки військові боронять Донеччину – як символ того, що Донецька область була, є і буде Україна, – вважає переселенка з Донецька Світлана Масюченко, яка 11 років живе у Краматорську.

Для неї головне питання, куди саме перенесуть стелу, адже наразі майже вся територія України перебуває під обстрілами різної інтенсивності. Крім того, вона розцінює релокацію стели як певний негативний сигнал для цивільних, які ще залишаються в Краматорську, Дружківці, Слов'янську, Костянтинівці, селах та селищах регіону.

– На стелі залишали підписи військові, які віддали життя, захищаючи нас. Це пам'ять про них і її однозначно варто зберегти. Однак, якщо стелу прибрати, то відчуття, що нашої області ніби немає, – каже поетеса з Краматорська Олена Котова, яка дивом вижила під час авіаудару по чотириповерховому будинку у червні.

В неї петиція викликала неоднозначні відчуття. З одного боку, стелу варто зберег-

ти, як історичну пам'ятку. З іншого – при думці про те, що її перенесуть в інше місце, у жителів Донеччини, які тут залишаються, виникає відчуття, ніби область зникає.

ПАМ'ЯТЬ ПРО ЗАГИБЛИХ ДЛЯ ЖИВИХ

– Я підписала петицію, бо мої син та невістка воюють, і я знаю, наскільки це важливо для них, як і для всіх воїнів, які боронять регіон. Стела давно стала символом мужності, сили та міцності воїнів. Крім того, там залишили підписи та коментарі військові, які тут загинули, – висловлює свою точку зору зооволонтерка з Дружківки Лариса Лапушинська.

На її думку, стелу треба якнайшвидше перенести у більш безпечне місце, бо якщо в неї «прилетить», це буде велика втрата не тільки для тих, хто тут народився й виріс, а й для людей чий рідні та близькі загинули у боях за Донеччину. Бо стела зберігає пам'ять про них.

– Мені боляче було бачити відео, на яких видно, як окупанти спотворюють назви наших міст, замінюючи літери на вказівниках. Якщо буде найгірший сценарій, то я не хочу, щоб росіяни спалювали стелу. Не хочу бачити, як її руйнують, чи знищують прапори, які стоять навколо, – така думка Тетяни Строй, яка народилася та виросла у Покровську.

Вона вважає, що це питання варто винести на громадське обговорення. А стосовно місця зберігання споруди варто врахувати думки експертів, які займаються меморіалізацією пам'яті про сучасну війну. Крім того, на релокацію необхідні гроші.

– Можливо, для перевезення та зберігання стели можна було б залучити не бюджетні кошти, а благодійні чи донорські. Варто розглянути і такі варіанти, – каже Тетяна.

ДУМКА ЕКСПЕРТІВ: СИМВОЛІЧНИЙ ХАРОН

– Стела – це символічний Харон, який перевозить людей з одного берега на інший – в простір смерті та жаху. Вона виконує, окрім музейної функції, ідентифікаційну просторову, географічну, топонімічну. Прибрати стелу, коли війна триває, а військові щодня ідуть повз неї

Антон Лягуша

і хочуть залишити на ній свій знак присутності, буде нечесно по відношенню до них. Немов би ми забираємо у них таку можливість. Якщо цю територію не окупує, не буде ознак ймовірної окупації, то споруда має стояти до кінця війни, – висловлюється кандидат історичних наук, дослідник публічної історії, доцент Київської школи економіки Антон Лягуша з Родинського, який вивчає практики вшанування пам'яті полеглих воїнів та цивільних.

За словами Антона, він проти того, щоб переносити стелу зараз, але хоче, щоб після війни вона стала музейним експонатом. А на її місці варто встановити пам'ятний знак чи меморіал.

ДУМКА ЕКСПЕРТІВ: УКРАЇНЬСЬКА ДОНЕЧЧИНА

– Безперечно, слід зберегти стелу як пам'ять про визвольну боротьбу та всіх тих, хто фотографувався біля неї, залишав бойові знамена та послання про себе

і побратимів, – вважає історик, магістр політичних наук, голова правління ГО «Українська народна рада Донеччини та Луганщини» ветеран Станіслав Федорчук.

Однак він застерігає від помилок при релокації. Наприклад, при перенесенні з Покровська до Личаківського цвинтаря у Львові останків учасника українського руху опору Данила Шумука, організатори не знали або забули, що він хотів бути похованим біля доньки Віри.

– Ми маємо історію індустриальної Донеччини, але не маємо історії українців Донеччини, – додає експерт. – Якщо відкрити сайт Міністерства культури і переглянути перелік пам'яток Донецької області, то це, напевно, одна з небагатьох українських областей, де досі внесені об'єкти під назвою «Пам'ятник борцям за радянську владу».

Тож він наголошує, що дискусія про стелу має стати приводом для ширшої розмови про збереження української іс-

Станіслав Федорчук

торичної пам'яті на Донеччині, яку десятиліттями методично стирала радянська влада.

– Скільки б кілометрів нам не довелося відступити, рано чи пізно треба повертатися за своїм. Це має бути накопичене у вигляді верифікованих знань, карт пам'яті, реконструкцій, архівів, проектів перейменування вулиць. Все це має готуватися вже тут і тепер. **СН**

ВАЖЛИВЕ

Фото: Наталя ПОКОЛЕНКО

На початку повномасштабної війни багато мешканців Сходу та Півдня України, рятуючись від навали росіян, масово та стихійно переходили на українську мову. Часто-густо вона була схожа на суржик, незграбна, кострубата за стилем, але щира й усвідомлена. Українці, які на власному досвіді відчували всю жорстокість і підступність «братської любові», воліли відокремитися від всього російського, насамперед – від мови окупанта. Чому відтоді процес переходу на українську дещо сповільнився?

Пам'ятаю, як у жовтні 2022 року, прийшовши на відкриття центру підтримки переселенців у Чернівцях, я з подивом почула, як мешканці Сходу старанно намагаються спілкуватися солов'їною. Вони обнімалися, плакали, ділилися бідами, враженнями від пережитого і нехай через пень-колоду, але робили це переважно українською.

УКРАЇНОМОВНІ З НАРОДЖЕННЯ

Але справжній культурний шок я пережила під час екскурсії мариупольців по Тернопільщині та Франківщині, коли почула, як малі дітки спілкуються з батьками чистісінькою українською мовою. Я запитала в однієї з молодих мам, як їй вдалося навчити цього чотирирічного синочка. Та здивовано на мене подивилася й відповіла: «Я й не вчила. Просто ми в родині спілкуємось

МОВНИЙ ТРАНЗИТ

Як переходять на українську переселенці зі Сходу

Маленька Есфір змалку розмовляє українською

виключно українською, тож дитина російської навіть не знає». А потім додала: «А як по-іншому? Війна. До того ж у нас татко в Збройних силах. А я займаюся волонтерством. Син з малих років росте патріотом».

За тиждень-другий вже в ботанічному саду Чернівців я з радістю спостерігала, як щебече українською дворічна Есфір – дівчинка з глибоко релігійної сім'ї з Донеччини. Для цієї малої ніколи не буде проблемою розрив між поняттями рідної мови та мови спілкування. Як і для трирічної Ганнусі, яка народилася на світ у холодному

коридорі лікарні Маріуполя, коли російські військові атакували цей заклад.

Задля справедливості треба зазначити, що ті дітки не робили власного вибору на користь української. Його зробили дорослі: батьки, які з народження розмовляли з ними мовою, бо окупанти підштовхнули їх до такого рішення.

«КОЛИ УКРАЇНА – ЦЕ МИ»

А ось 20-річна Тіна з Макіївки прийшла до цього самостійно й усвідомлено. І зробила свій вибір у дуже несприятливих для цього умовах. Ще дев'ятирічною

дівчинка зненацька опинилася не в українській промисловій Макіївці, а в гетто, яким правлять ватажки так званої «днр» та їх російські куратори. В її колись україномовному класі почали лунати російська мова і такі жаргони, які вона чула й у своїй відверто проросійській родині. Але, як потім пояснювала Тіна, вона пам'ятала колишні уроки для молодших школярів «Я і Україна», які заклали в її серце і розум ідентичність, яка згодом допомогла розібратися в тому, що відбувається.

– Коли по місту були обстріли, я не дуже розуміла, як по нам

ЧИТОМЕ

КНИГОТЕРАПІЯ ДЛЯ МИХАЙЛА

Кілька років тому хлопець дізнався про свій діагноз – неспецифічний виразковий коліт, невиліковне захворювання, яке змінило все його життя.

– Це поставило крапку на бажанні жити повноцінно. Зараз маю чергове загострення, до того ж основна хвороба тягне за собою інші проблеми зі здоров'ям, – ділиться він.

Через складний стан працевлаштуватися Михайлу фактично неможливо, а лікування тривале й дороге. Держава, на жаль, не забезпечує необхідними ліками, тож фінансовий тягар повністю ліг на плечі близьких.

– Хотілося б бути корисним для країни в цей складний час, працювати. Але самопочуття диктує свої правила.

Такі випробування рідко минають безслідно. Хвороба, відчуття ізоляції, постійна боротьба з болем – усе це призвело до депресії.

– Зараз я спостерігаюся у психіатра, приймаю лікування – і

Нова переможниця розіграшу від «Схід NOW» – Самар Людмила Іванівна з села Кузнецового Миколаївської області. У День української писемності та мови ми надіслали їй книгу Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи» та сподіваємось наступного числа відзвітувати маленьким інтерв'ю. Щодо попередньо розіграної книги «Слово про Будинок Слово» Володимира Куліша, то її виграв Денис Соловйов, але отримав його брат Михайло. Михайло із мальовничого Кам'янця-Подільського, міста з глибокою історією та неймовірною природою. Проте його власна історія – це передусім розповідь про боротьбу, витримку та силу духу.

СПРАВИ КНИЖКОВІ

воно поступово дає результат. З'явилося бажання жити й радіти простим речам, – каже Михайло.

Раніше життя хлопця було наповнене подорожами, зустрічами з друзями, концертами та фестивалями. Тепер дозволя часто обмежується чотирма стінами або візитами до лікарень. Та саме у цих обставинах він знайшов нове джерело натхнення – книги.

– Моя розрада – читання.

Найбільше мене захоплює українська література, особливо доба Розстріляного відродження: твори Підмогильного, Плужника, Йогансена та Шкурупія.

Особливе місце у його серці займає творчість Миколи Куліша.

– З ним я познайомився ще у школі, але справжній інтерес викликала саме його складна біографія. Тому, коли побачив розіграш книги спогадів сина письменника, не зміг пройти повз. Навіть попросив брата взяти участь, щоб підвищити шанси. Закликаємо вас не залишатися байдужими та підписати на урядовому сайті петицію щодо створення державної програми лікування хвороби Крона та неспецифічного виразкового коліту. Це має допомогти з забезпеченням пацієнтів сучасними ліками. Петиція за посиланням: surl.li/fvphyu.

НОВИЙ РОЗІГРАШ

А тим часом оголошено новий розіграш від редакції «Схід NOW», рандомний вибір переможця в якому відбудеться 21 листопада в День Гідності та Свободи. Цього разу розіграємо най-най-новинку – презентація цієї книги відбувалася в жовтні у Львові та Києві. Йдеться про книгу «Чобіток Зельмана» Олени Стяжкіної. Глибоку, іронічну й водночас ніжну сагу про чоловіка, який, блукаючи лабіринтами пам'яті, намагається перезібрати прожиті десятиліття та образи своїх рідних – живих і мертвих. Герої роману – Соломон, Христина Тимофіївна, Докія, Безрукій, Анна – постають з минулого, розфарбовані пам'яттю, оживлені любов'ю. Але минуле не тримається купи, розпадається, ніби розбита ваза. Це книга про те, як війна переплітається з дитинством, а забуті родинні історії раптом вимагають бути почутими. Про те, як легко не встигнути запитати. І як важко жити, коли відповідей більше не буде. **CN**

Олеся ДОВГАЛЬ

ВАЖЛИВЕ

може стріляти Україна, якщо Україна це ми, – каже Тіна. – Але ніхто із старших нічого не пояснював, бо взагалі тему війни в таких родинах намагалися переважно замовчувати.

У свій час ідентичність просла і зробила свою справу. Спочатку Тіна, студентка російської філології, таємно через інтернет брала участь в українському читальному клубі, а потім потай від батьків поїхала до України, з державних документів маючи лише свідоцтво про народження.

Нехай і з великими складнощами, але у неї все вийшло – Тіна оселилася в Харкові, живе дуже активним громадським життям і спілкується виключно українською.

– Готуюся вступати наступного року в університет, і точно не стала б вивчати російську філологію. Оточення у мене повністю україномовне, бо культурний, мистецький і свідомий двій у Харкові об'єднує саме таких людей. Ми з друзями займаємося реконструкціями середньовічних подій, а ще волонтеримо – минулої зими колядували й зібрали 20 тисяч гривень на ЗСУ.

«Я З НИМИ БАЛАКАЛА УКРАЇНСЬКОЮ. А ВОНИ МЕНІ: ЛЕНКА, ТИ – УКРОП»

Олена – мешканка одного з сіл Каховського району Херсонської області – завжди спілкувалася чи то суржиком, чи то місцевою говіркою, колоритно жонглюючи українськими та російськими словами.

На початку окупації Олена була «була партизанкою» – стежила за пересуванням механізованих російських колон і повідомляла про це братові на «велику землю». Окупантам подобалася ця гарна, балакуча та усміхнена українка, хоч вона й не боялася озвучувати своє ставлення до так званої спецоперації. Але одного разу вони уважно на неї подивилися й кажуть: «А ти, Ленка – укроп!». І та зрозуміла: треба терміново виїжджати.

Наразі Олена мешкає у буковинському селі, своїм прикладом демонструючи взаємопроникнення мовних традицій географічно віддалених регіонів. Її співуча південноукраїнська мова збагатилася діалектизмами місцевої говірки, що надає Оленінінним розповідям ще більш самобутнього колориту.

Тіна з друзями в українському Харкові

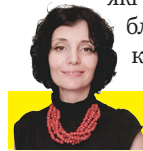
РОСІЙСЬКА ХІБА ВДОМА

Олена тезка і землячка з обласного центру – успішна підприємниця і спортсменка. До повномасштабної війни здебільшого спілкувалася російською. У тривожному сусідстві з окупантами і ко-

ХОРОШІ ЛЮДИ ЗАВЖДИ НАДИХАЮТЬ

Пані Ірина наближається до пенсійного віку, але досі жвава і непосидюча, мов дитина. Колись вона мріяла бути актрисою, але батьки, робітники одного з промислових підприємств Нікополя, вважали, що то дурниця, донці треба мати «нормальну» професію. Тож Ірина вивчилася на вчительку молодших класів, а згодом стала працювати з дітками, що мають особливі потреби, бо таким народився її син.

Як і більшість мешканців Дніпропетровщини, сім'я Ірини спілкувалася російською. Але все змінив 2022 рік. Опинившись на Заході країни, Ірина продовжила свою діяльність у інклюзивній освіті, але тепер і вдома, і на роботі принципово спілкується виключно українською. І це їй, до речі, дуже добре вдається. Ніякої ностальгії по мові дитинства Ірина не відчуває, іноді навіть задіркувано поправляє місцевих, які за старою звичкою блукають між суржиком і російською.

Світлана РОЙЗ, дитяча сімейна психологиня, письменниця:

– Раніше була впевнена, що не зможу перейти на українську мову, але після 24 лютого зрозуміла, що інакше просто неможливо. Я тілом відчула, що якщо я розмовляю в публічному просторі російською – це підживлює ворога. Я не хочу, щоб саме мене «освободжали». Відчула, що мова – теж зброя. Мій перехід на українську був швидким і усвідомленим. Але непростим.

В соціальній психології є фази переживання травматичної кризи у суспільстві, перша фаза – героїчна. Якраз багато хто від початку великої війни саме на цій фазі перейшов на українську мову, адже це давало відчуття сили, згуртованості та енергії. Потім настає етап «відкату», коли швидко приходить втома від української. Це період намагання відчувати контакт із тією реальністю, яка була до війни. І тимчасовий перехід на російську мову на цьому етапі – це ніби зробити крок назад, відчувати опору і знову йти в українську мову. Далі буде стрибок вгору, певний злет, коли ми відчуваємо, що все можемо. Потім може накопичуватись втома й знову буде відкат, але після цього настане фаза, коли точно усвідомлюєш, що вже не повернешся назад до російської мови.

Коли ви навчаєтеся української, чи вимагаєте, щоб хтось переходив на неї, будь ласка, пам'ятайте, що нічого не може просто зникнути – людина не може відмовитись зовсім від тієї частини ідентичності, яка сформувалася за багато років. Тут важливо домовитися з собою, щоб моя російськомовна частина не стала внутрішнім винищувачем, який хоче повернути все назад.

Психологічний бар'єр пов'язаний не лише з мовою, він виникає перед будь-чим новим. Людина змінюється, коли переходить на іншу для себе мову, тому бар'єр може бути пов'язаний якраз з опором цим змінам.

Особисто я працюю зі своїми бар'єрами так, що просто пірнаю в те, що для мене може бути складним. Комусь може допомогти співання пісень або читання віршів. Я взагалі призначаю вірші як рецепт від психолога, бо вони впливають на наші стовбурові структури мозку, тому ми сприймаємо мову одночасно і на біологічному рівні.

І головне – треба дозволити собі «свято помилок», коли ми можемо визнавати свої помилки та сміливо про це говорити. Якщо ми дозволимо собі сміятися над собою, поруч із нами люди дозволять собі бути вільнішими. Це теж досвід героїзму – залишаючи за собою право на помилку, ми залишаємо за собою право бути живим. Бо, якщо я ідеальна людина, то я – пам'ятник, а пам'ятники не розвиваються і не відчувають.

Так само органічно українська увійшла в життя колись російськомовної художниці з Харкова Тетяни. Як і всі переселенці, у безпеку вона приїхала глибоко психологічно травмованою. Більше року знадобилось, щоб якось оговтатися, і тепер Тетяна виконує на Тернопільщині різні творчі проекти. Для неї перехід на українську – не вимушений крок, а абсолютно природний процес, що дозволяє бути в гармонії зі світом.

– Тут такі хороші, добрі люди! Вони завжди мене надихають, – каже Тетяна.

ВПЛИВ РОДИНИ

Багато важить вплив сім'ї. Для прикладу візьмемо збірну мариупольсько-чернівецьку родину Максимюків. Світлана та Костянтин познайомилися у Прип'яті, коли обидва працювали на будівництві АЕС. Майже все життя прожили в Приазов'ї, народили дітей, дочекались онуків, а весною 2022 року перебралися на

малу батьківщину чоловіка. У цій родині завжди спілкувалися тільки українською мовою, молодше покоління її ввібрало, як то кажуть, з молоком матері. До речі, онуки-близнюки вже під час великої війни вступили у військовий виш, закінчили його та зараз зі зброєю у руках захищають Україну.

Але частіше буває так, що хтось у сім'ї вже перейшов на українську, а хтось – ще ні. Так, переселенка з Донецька Оксана активніше користується мовою, ніж її чоловік, бо вона – громадська діячка, а він – комп'ютерник. Тому з донькою-підлітком Оксана постійно спілкується українською, а з чоловіком інколи переходить на російську. Хоча він і сам майже перейшов на неї три роки тому, але швидко «втомився» відшукувати в голові слова й слідкувати за вимовою.

МОВНА СТІЙКІСТЬ

Дійсно, доволі велика частка переселенців, яка 2022 року в емоційному пориві намагалася публічно засвідчити свою українськість, з часом «здулася» разом із надіями на швидке повернення додому. Сподівання розтанули, поступившись місцем розчаруванню й депресії.

Психологи коментують цей факт, як відкат через невинувдані очікування. Коли люди щось роблять імпульсивно, ситуативно, а не через глибоке внутрішнє усвідомлення, ефект зазвичай короткотривалий.

Періодично «втомлюватися» від мови, яка не є рідною, особливо на тлі тривалого стресу та постійних загроз – це абсолютно нормально явище. Коли нам лячно, тривожно, у нас вимикаються мовні центри, тому ми будемо переходити на мову, яка заощаджує сили. Якщо пережити всі фази з падіннями, то наступною буде фаза мовної стійкості. І це стане важливим етапом внутрішньої перемоги. **СН**

Світлана КУЗМІНСЬКА

ЦІКАВЕ

Закінчення. Початок на стор. 1

«Також вона привезла з собою любов до мінімалізму та використання великої кількості різноманітної зелені, яка в європейських букетах є не доповненням, а повноцінною складовою композиції.

Анна ніколи не планувала залишатися за кордоном назавжди. Коли її робочий контракт добігав кінця, вона ухвалила тверде рішення повернутися додому, в Україну. Головною причиною повернутися став чоловік-військовий, з яким вони не бачились понад рік.

НОВИЙ СТАРТ

Після повернення Анна з донькою оселилася в Черкасах. Це місто обрали тому, що тут уже мешкали знайомі зі Святогірська, а сам обласний центр здався їй затишним і схожим за атмосферою на рідне місто. Однак почати нове життя було непросто. Головною проблемою став пошук роботи.

– Мені хотілося працювати, а з роботою виникали труднощі. Коли в тебе маленька дитина, а ти живеш одна, графіки роботи, які пропонують, не співпадають з графіком дитячого садочка, – пояснює Анна.

Це знову підштовхнуло її до думки про відкриття власного бізнесу, де вона могла б сама керувати своїм часом. Вирішальним стало знайомство на місцевих курсах флористики з Людмилою, яка згодом стала її бізнес-партнеркою. Разом вони наважилися відкрити власну квіткову крамницю, вклавши у справу особисті заощадження. Перших клієнтів крамниця зустріла у березні 2024 року.

Далі треба було думати, як виділятися на тлі великої конкуренції. Ідея, яка спала Анні на думку, була водночас і простою, й інноваційною для міста – встановити флоромат.

– Ідею з флороматом мені підказала мама ще багато років тому, коли це було нереально. А тут я вирішила написати грантову заявку саме на флоромат. Оскільки ідея була нова, то проблем із захистом бізнес-плану не виникло.

Заявку на грантову програму «єРобота» Анна подавала через Центр зайнятості як дружина ветерана. Отриманих 500 тисяч гривень вистачило на придбання самого апарату, а також на закупівлю першої партії квітів та пакувальних матеріалів.

Флоромат, виготовлений на замовлення в Україні, встановили в одному з найбільших торгових центрів міста. Це великий бокс із дев'ятьма комірками (вісім з охолодженням для букетів та одна комірка для сувенірів), великим екраном та терміналом для безготівкової оплати.

Новинка, яка запрацювала наприкінці грудня 2024 року, одразу привернула увагу

ЗА ЛАШТУНКАМИ КРАСИ

містян і стала чудовою саморекламою для бізнесу. Особливо зручним такий формат виявився для чоловіків, які можуть швидко та без зайвого спілкування в магазині придбати готовий букет.

В планах Анни – встановлення в Черкасах ще одного флоромату. Проте вона ставить до цього питання виважено, адже головна проблема – це кадри. Знайти кваліфікованого флориста з досвідом в Україні складно через відсутність системної професійної освіти, а навчати людину «з нуля» – це довгий процес і завжди ризик.

ФІЛОСОФІЯ БУКЕТА:
ВІД 50 ГРИВЕНЬ
ДО АВТОРСЬКИХ
КОМПОЗИЦІЙ

Квітковий бізнес лише на перший погляд здається безумовно красивим. За його лаштунками криються свої виклики. Один із них – сезонність. Усім відомо про ажіотаж на свята, але як вижити у «міжсезоння»? Анна пояснює, що головне – формувати власну клієнтську базу.

– Квіти купують не тільки на свята. В нас багато клієнтів купують квіти просто додому, щоб порадувати сім'ю. Ми на-

магаємося мати таких клієнтів, які просто обожнюють квіти, і хочуть, щоб вони кожен день милували око вдома.

Ще одне неминуче явище у цьому бізнесі – списання квітів, які втратили свіжий вигляд. На жаль, переробити їх на гербарії чи сухоцвіти неможливо. Це нормальний процес, який закладається у бізнес-модель. Головне, щоб відсоток списання не перевищував норму, яка дозволяє бізнесу залишатися прибутковим.

Ключова перевага, якою «Buketten» завойовує серця клієнтів – це гнучкість та індиві-

дуальний підхід до кожного, незалежно від бюджету. Анна Куркіна впровадила принцип, за яким краса має бути доступною для всіх. Особливо це стосується наймолодших покупців.

– У нас дуже багато маленьких клієнтів. Вони знають, що скільки б грошей вони не мали, ми обов'язково їм щось запропонуємо. Якщо дитина приходить і в неї лише 50 гривень, ми й на 50 гривень знайдемо, з чого скласти букет і гарно його запакувати.

Загалом середній чек становить 700-1000 гривень, але був серед замовлень і букет зі 101 троянди, який обійшовся у 8 тисяч гривень. Замовляють і складні авторські композиції з екзотичних квітів, кожна з яких може коштувати по 700 гривень.

Клієнтам не лише продають букет, а й надають поради з догляду. Кожному покупцеві пояснюють, яка квітка потребує більше води, а яка – менше, та як правильно підготувати вазу, щоб композиція радувала якомога довше.

Вдома у самої флористки квіти також є постійним атрибутом затишку. Анна не має улюблених квітів, їй усі подобаються. А вибір того, що саме стоятиме у вазі, належить не їй, а донечці. Дівчинка, яка змалечку зростає в атмосфері квіткової краси, з однаковим захопленням обирає і гортензії, і хризантеми, і троянди. **CN**

Олена АКУЛОВА

СМАЧНЕ

Деякі страви, які належать нашій історії, не втратили своєї актуальності й сьогодні. Саме так трапилося з верещакою, стравою зі свинини, тушкованою у буряковому квасі, рецепт якої з'явився ще у 1913 році, в першій українській кулінарній книзі авторства Зіновії Клиновецької.

Верещака, також відома як верашака чи верашка, являє собою традиційну українську, білоруську, польську й литовську страву, що існує приблизно з середини XVIII століття. Пропонуємо долучитися до приготування дивовижно смачної й ситної верещачки зі свинячими реберцями.

ЩО ПОТРІБНО:

- ◆ Реберця свинячі – 1 кг
- ◆ Цибуля жовта ріпчаста – 2 шт.
- ◆ Зубки часнику – 6 шт.
- ◆ Буряк – 5-6 шт.
- ◆ Перець чорний, горошок – 15 шт.
- ◆ Перець духмяний, горошок – 10 шт.
- ◆ Орегано – 1 ч. л.
- ◆ Лавровий лист – 3 шт.
- ◆ Буряковий квас – 1 л
- ◆ Смалець – 1 ст. л.
- ◆ Сухарі житні – за смаком
- ◆ Сіль – за смаком
- ◆ Зелена цибуля, кріп – за смаком
- ◆ Сметана – за смаком

ВЕРЕЩАКА
ЗІ СВИНЯЧИМИ РЕБЕРЦЯМИ

ЯК ГОТУВАТИ:

1. Заздалегідь (принаймні, за 3-4 дні) робимо буряковий квас. Для цього чистимо 4-5 середніх буряків від шкірки, розрізаємо їх на кілька частин і поміщаємо у дволітрову банку. Заливаємо холодною водою, накриваємо марлею і ставимо у прохолодне місце на кілька днів. Коли на поверхні води утвориться плівка, квас буде готовий. Після цього треба обов'язково накрити банку кришкою і відправити у холодильник, адже таким чином квас можна зберігати кілька місяців.
2. Приступаємо безпосередньо до готування страви. Чистимо і дрібно нарізаємо цибулю та часник.

3. Подрібнюємо сухарі (бажано з чорного житнього хліба), для чого викладаємо їх на одну половину кухонного рушника, накриваємо зверху іншою половиною та пройдемося зверху качалкою.
4. Дрібно нарізаємо або натіраємо один великий свіжий буряк і буряк із квасу.
5. Реберця викладаємо у пательню з розігрітим смальцем. Обсмажуємо шматочки з усіх боків, доки вони не набудуть щільної золотистої скоринки.
6. Викладаємо підсмажені реберця у велику каструлю з важким дном і ставимо на середній вогонь. Додаємо цибулю, солимо і перемішуємо інгредієнти. Тепер наливаємо в каструлю стільки бурякового ква-

су, щоб накрити реберця зверху.

7. Додаємо в каструлю свіжий подрібнений буряк і подрібнений буряк з квасу. Залишаємо страву тушкуватися впродовж 15 хвилин, після чого додаємо обидва типи перцю, орегано, лавровий лист.
8. Додаємо 2-3 зубчики часнику, перемішуємо й докладаємо сухарі. Перемішуємо й готуємо під кришкою ще 15-20 хвилин.
9. Пробуємо буряк – верещачка вважається готовою, коли буряк набув м'якості. Якщо строва готова, додаємо до каструлі залишок часнику, вимикаємо вогонь і залишаємо під кришкою на 2-3 хвилини.
10. Страву традиційно подаємо із зеленню й сметаною.

ПІДТРИМУЄМО ЗСУ –
ДОПОМАГАЄМО СОБІ!

ІВАН UA383052990000026005015017860
ЄДРПОУ 39696398

Отримувач: Міжнародний благодійний фонд «Повернись живим»
Призначення платежу: Благодійна пожертва військовим